

Текті әулет

Қазақ тарихында Шахдих Жанібек деген атпен белгілі **Жанібек Қошқарұлы** 1693 жылы Торғайдың Тосын қырында дүниеге келген. Абылай ханның сәлемді серігі болған. 1740-41 жылдары Абылай қолдарына тұтқынға түсіп қалғанда оны құтқаруға барыпша күш салған осы Жанібек болатын. 1748 жылы II шіркінде көтерісші Елизавета Петроვნаның жарлығы бойынша Торғайдық атаққа ие болған.

Дәуітбай Жанібекұлы 1712 жылы Торғайдың Тосын қырында дүниеге келген. Жасөспірім бопшалармен бірге «мың бала» жасағында соғыстарға қатысқан.Әкесі өскен, Абылайдың сәлемді серігіне айналған, қан саясатын жүргізуде маңызды қызмет атқарды. 1759 жылы мұратерлік жолмен «Тарландық» атаққа ие болған. 1783 жылы қайтыс болып, жанын туған жерінен топырақ бұйырады.Батырдың жаққан жері «Дәуітбай қорамы» деп аталады.

Дәуітбайдың төртінші ұлы **Мұса** 1746-1747 жылдар арасында дүниеге келіп, 1820 жылы дүниеден ояған.Сырым Датұлы көтерілісіне қатысқан.Бұл 1790 жылдары, атан көтерілістің 3 кезеңі болатын. 1793 жылы «Тарлан» атағына мұратерлік жолмен ие болды.

Шеген Мұсаұлы 1785 жылы Торғайдың Тосын қырында дүниеге келген. Шеген би кезеңі-көпшілікке қабырғалы-мейірімді болып, қорамның аса азаматы үшін жай ғана Шеген емес, «Шеген мырза» атанған.

Шеген биден 7 ұл, 2 қыз туады. Аймен атты қызын Балқара бидің баласы Алтынсарынға береді. Олардан ұлы ағартушы Ибырай Алтынсарын туады. Шеген біте тархан атағы берілмейді. Себептері: Біріншіден, Шеген бидің Торғай думанын көрне бөлініс сақтау қарсылық көрсеткені, екіншіден, Кеңесары ханның саясатын қолдағандығы үшін.

Қазыбек Шегенұлы 1813 жылы дүниеге келген.Қазыбек – Торғай өңіріндегі Арғынның жоғары шекі руының 37-ші дестанарының басқары жүріп, халыққа да, билікке де аса көзет адам екенін көрсете білген үлкен қайраткер тұлға.1847 жылдың қаңтар айында Орынбор және Сібір үшін «жүреді жоружийи» шаны алған Қазыбек, сол кезін, атап айтып, 1848 Орынбор бекінісіне жақын жерде көлік-қоныс жүрген ұрпақын өте байсалдылықпен басқарған үшін жоружийи шанымен марапатталған. 1846 жылы Санкт - Петербургке барыпша делегация құрамында болған. Өмірінің соңғы жылдарында 2 рет атына лентала медалына, «Сүрне Азна» және «Станислав» ордендеріне алған. Халқына әділ би ата-

нып, баба жолын тойласты жалғатан Қазыбек 1869 жылы өмірден өткен.

Бірімжан Шегенұлы 1817 жылы дүниеге келген. Текті әулетте туып өскен Бірімжан ата жолымен ол ісімен ерте жастан араласқан. 1858 жылы мұрад-жұрбасы шаны алған. 1860 жылы бытыс қамақтырының 4-ші депутатшылығын құрамында Санкт-Петербург, Мәскеу, Орынбор қалаларына барып, Ресей патшасының қабылдауында болып Торғай өлкесінің атынан сөз сөйлеп, өкілде бір өлкенің дамып, өрлеуіне зор үлес қосқан тұлға. 1868 жылы Торғай облысы құрылғанда, Торғай уезінің «Тосын» болысында болыс болып сайланады.Қазақ делісының тұрғын мектепті Торғайда ашуға және Ибырайға көмекші, демеуші болған.

Дәуренбек Бірімжанұлы 1848 жылы Торғайдың Тосын қырында туған.Әкесі Бірімжан өмірден өткеннен кейін болыстыққа Дәуренбек сайланған. Өмірінің соңғы жылына дейін үкілісөз болыс болған.

Қарғабек Бірімжанұлы 1852 жылы туған. Алғашқы ұстазы-М. Алтынсарын. 1864жылы ашылған Ибырай мектебінің алғашқы түлегі. 1873 жылы Ақтөбе, Іргыс,Торғай уездеріне шешек ауруы тарғанда көзгетті дәрі-дәрмекті ашартып, көптеген адамдарды іздетпес аман алып қалған болатын. 1879-80 жылы болған алақты жұртан халықты аман алып қату шараларын ұйымдастырып, көрне тарихшының қоймасындағы ашық-түсікті өз атымен алып, халыққа таратып берген. Осындай ұйымдастырылған шаралардың арқасында Торғай халқы жұртан аман қалған.

Бірімжанов Ахмет Қарғабекұлы 1879 жылы дүниеге келген. Торғай аламы Бірімжановты 1906 және 1907 жылы Ресейдің I және II думаларында өз аттарынан депутат етіп сайлайды.Думада ол мұсылман фракциясы төрағасының орынбасары болды. I думда ол «Әр имиссиясының қарғын айықтарындағы тақыры орнатты мен» зорлық-зомбылық туралы мәселелер қозғаса, II думдада Мұсылман фракциясының жер бағдарламасын жасаушылардың бірі болды.

Бірімжанов Гәлибек 1896 жылы Торғайда туған. Гәлибек білімді деген бір топ жастармен бірге, кәсірі «Болашақ» бағдарламасына үлес жоспармен Германияға оқуға барып, Берлин университетінде ауыл шаруашылығы факультетіне түседі. Елге қаймет еткен деп жүйе жапында 1928 жылы белгілі бір себептермен ұсталыды. Ақары үшкілік шешімімен Ақ төңіре каналы құрылысына он жылға жер аударылды. Жазасын өтеп елге келген соң 1937 жылы 9 қазанда 41 жасында

қайыры тұтқындалып, «контрреволюциялық, террористік ұйымға қатысқаны үшін» деген айыптың үкімі шығарып, ату жаазасына кесілген.

Мұстар Қарғабекұлы 1907 жылы дүниеге келген. Орынбор қаласындағы 9 жылдық мектепті бітірген. Кейін Ташкенттегі Орта Азия университетінің тіл-әдебиет факультетін бітіріп, Орал педагогикалық институтында сабақ берген. 1933 жылы «Қазыбек Алашордашылары» тобының мүшесі ретінде ұсталып, тергеуге алынған, сол кезін қамақдан босап шыққан. Бірақ көп ұзамай «қалық жаулы» деген жаламен 1938 жылы мамыр айының 5-де сотталған. Ақпан 1938 жылы маусым айының 6-шы күндіңінде Мәләкәнде атылған. Сөйтіп,қалақтан шыққан алашоры тіл мамандарының бір,болшылығынан үміт күттірген жас ақынның өмірі жәнбай жатып өнеді.

Бірімжанов Батырбек 1911 жылы 11 желтоқсан күні Орынбор өңіріндегі Бұралық қаласында дүниеге келген. Ол жеке елі Қазақстандағы тұтас көрне ғылымның негізін салып, қалыптастырған еді. 1934 жылдан бастап Қазақ Мемлекеттік университетінде қызметтік жолын бастаған ғылым, аталған оқу орнында ассистент, аға оқытушы, доцент, кафедра меңгерушісі, декан қызметтерін атқарды. 26 жыл бойы көрне факультетін басқарып, бейорганикалық химияның дамуына зор үлес қосты. Химия бойынша қазақ тіліндегі ең алғашқы оқулықты жазушы да осы Батырбек болды.

Батырбектің еңбектері: 100-ден астам тұр кәдіері, 15 өлең мен олардың 39 салалары жергеліп, Қарағай фосфориттеріне қайта өңдеу жүргізілді. Осындай еңбектерінің арқасында Ленин орденімен, Құрмет белгісі орденімен, т.б. орден медалдармен марапатталған Батырбекте халық үшін қызмет қылып, өз бабаларының жолын лайықты жалғай білді.

Осы Шахдих Жанібек батырдан бастап, оның ұрпақтары қазақ халқының мәдениеті мен тарихын, ғылымын дамытуға зор үлес қосқан жандар. Ұлт үшін тұтас бір әулеттің бірнеше ғасыр бойы үзбей үздік қызмет жасауы қай халықтың тарихында да сирек кездесетін тарақпайып құбылыс. Біз мына мақалан тұтуымыз керек.

Ақбета САРҒАРОВА,
Б.Алтынсарын атындағы гимназияның II сынып оқушысы.